

लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगु. एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगु.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अर्नकित प्रथम श्रेणी, प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमको रूपरेखा:- यस पाठ्यक्रमको आधारमा निम्नानुसार चरणमा परीक्षा लिइने छ :

प्रथम चरण :- लिखित परीक्षा पूर्णाङ्क :- १००
द्वितीय चरण :- अन्तर्वार्ता पूर्णाङ्क :- २०

प्रथम चरण – लिखित परीक्षा योजना (Examination Scheme)

विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या X अङ्कभार	समय
सेवा सम्बन्धी	१००	४०	वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice)	५० प्रश्न X २ अङ्क = १००	४५ मिनेट

द्वितीय चरण

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली
अन्तर्वार्ता	२०	मौखिक

द्रष्टव्य :

- लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुन सक्नेछ ।
- लिखित परीक्षामा यथासम्भव निम्नानुसार प्रश्नहरू सोधिनेछ ।

पाठ्यक्रमका एकाइ	1	2	3	4	5	6	7
प्रश्न संख्या	14	6	6	6	6	6	6

- वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरूको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन ।
- यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भए तापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, ऐन, नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि (संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्भन्नु पर्दछ ।
- प्रथम चरणको लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरणको अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ ।
- पाठ्यक्रम लागू मिति :- २०७४/१०/१७

लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगु. एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगु.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अर्नकित प्रथम श्रेणी, प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम पत्र/ विषय :- सेवा सम्बन्धी

१. कृषि सम्बन्धी

- १.१ नेपालको संविधानमा कृषि तथा खाद्य सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२ निजामती सेवा ऐन, २०४९ तथा नियमावली, २०५० मा कर्मचारीको आचरण, विदा र सजाय सम्बन्धी व्यवस्था
- १.३ राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१
- १.४ चालू योजनामा कृषि क्षेत्रको प्राथमिकता, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यक्रम एवं कार्यान्वयन रणनीति
- १.५ कृषि विकास रणनीति २०१५-२०३५ र यसका विशेषताहरु
- १.६ वर्तमान कृषि विभागको संरचना र उपलब्धि
- १.७ कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधार र एकीकृत प्रसारसेवा कार्यक्रम
- १.८ कृषि विकास कार्यक्रममा ऋण, उत्पादन सामग्री, कृषि औजार तथा उपकरण, बजार तथा मूल्य व्यवस्था
- १.९ प्रमुख कृषि जन्य वस्तुहरुको उत्पादन लागत तथा मूल्य निर्धारण
- १.१० कृषि विकासमा सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा महिला एवं युवाको भूमिका
- १.११ नेपालको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको महत्व र नेपालको कृषि क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु
- १.१२ नेपालका प्रमुख बालीहरु तथा तिनको उत्पादन अवस्था
- १.१३ उत्पादन वृद्धिको लागि अपनाइने उत्पादन र उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) प्रविधि
- १.१४ कृषि विकासमा कृषि प्रसार, कृषि अनुसन्धान र कृषि शिक्षाको महत्व
- १.१५ प्राङ्गारिक कृषि
- १.१६ कृषि विकासका कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा कृषि तथ्याङ्कको महत्व
- १.१७ कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सुपरिवेक्षण, अनुगमन एवं मूल्यांकनको भूमिका
- १.१८ कृषि विकासका लागि सञ्चार कार्यक्रमको आवश्यकता एवं विकसित नयाँ प्रविधिहरु
- १.१९ कृषि विकासका लागि तालीम कार्यक्रमको भूमिका
- १.२० कृषि क्षेत्रमा जोखिम व्यवस्थापन तथा बाली बीमा सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२१ कृषि विकासमा ग्रामीण पूर्वाधार (सिंचाइ, कृषि सडक, कोल्डस्टोर, बजार आदि) को महत्व
- १.२२ कृषि आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणवारे सामान्य जानकारी
- १.२३ जलवायु परिवर्तन र यसले नेपालको कृषि क्षेत्रमा पुऱ्याएका असर/प्रभावहरु र न्यूनीकरणका उपायहरु
- १.२४ दिगो कृषि विकासका सिद्धान्तहरु
- १.२५ संघीयतामा कृषि क्षेत्र एवं कृषि विकास कार्यक्रममा स्थानीय तहहरुको भूमिका

२. बागवानी

- २.१ दीर्घकालीन कृषि र आर्थिक विकासमा बागवानी क्षेत्रको महत्व
- २.२ नेपालमा बागवानीजन्य बालीहरु (फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला)को सिफारिश गरिएका जातहरु
- २.३ प्रमुख फलफूल बालीहरु (आँप, लिची, केरा भूईँकटहर, अम्बा, सुन्तला, स्याउ, किवी) को खेती गर्ने उन्नत तरिका, प्रसारण, काँटछाँट, मलखाद व्यवस्थापन, रोग कीराहरु तथा अन्य विकृतिहरु र तिनको व्यवस्थापन, उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण र ढुवानी
- २.४ फलफूल, तरकारी तथा अलैंची बालीको नर्सरी स्थापना तथा व्यवस्थापन
- २.५ प्रमुख तरकारी बालीहरु (काउली समूह, जरे समूह, फल समूह, फर्सी समूह, सागपात समूह) को उन्नत खेती प्रविधि
- २.६ फलफूल तथा तरकारी खेतीमा हाइब्रीड (वर्णशंकर) जातहरुको प्रयोग र महत्व
- २.७ बेमौसमी तरकारी खेती प्रविधिको महत्व र आवश्यकता एवं बेमौसमी खेती प्रविधिहरु (प्लाष्टिक घर, ग्रीन हाउस, एग्री नेट हाउसमा खेती)
- २.८ करेसावारी (Kitchen Garden) को परिभाषा, महत्व र व्यवस्थापन तरिका
- २.९ उन्नत आलु उत्पादन प्रविधि तथा भण्डारण गर्ने तरिकाहरु
- २.१० नेपालमा फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला बालीहरुको बजार व्यवस्था तथा समस्याहरु
- २.११ नेपालमा मसलाबाली (अलैंची, अदुवा, बेसार) को स्थिति एवं उन्नतखेती प्रविधि

लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगु. एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगु.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अर्नकित प्रथम श्रेणी, प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- २.१२ नेपालमा चिया तथा कफी खेतीको महत्व तथा सम्भाव्यता
- २.१३ नेपालमा फूल खेती (Floriculture) र कट फ्लावर (Cut flower) मा प्रयोग हुने फूलहरू
- २.१४ बागवानी बालीहरूमा मलखाद, सिंचाइ तथा मल्विङ्ग प्रविधिहरू
- २.१५ बाली उत्पादन उपरान्तका क्षतिहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू (उत्पादन लिने उचित समय, फलफूल पकाउने, भण्डारण, सफाइ, छनौट, क्युरिङ्ग, ग्रेडिङ्ग, मैन लगाउने, उपचार, कोल्ड चैन)

३. कृषि प्रसार

- ३.१ कृषि प्रसार - परिचय, अवधारणा, सिद्धान्त र महत्व
- ३.२ कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू
- ३.३ नेपालमा सञ्चालन भएका विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू
- ३.४ नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषिप्रसार तरिकाहरू र तिनीहरूको सञ्चालन विधि
- ३.५ अगुवा कृषक तथा कृषक समूहको परिचय, महत्व एवं कृषि प्रसारमा अगुवा कृषकको भूमिका
- ३.६ कृषि विकास कार्यमा अगुवा कृषकहरूको परिचालन
- ३.७ कृषक समूह गठन प्रकृया एवं प्रभावकारी परिचालन, कृषक समूह मार्फत कृषि प्रसार कार्य सञ्चालन
- ३.८ कृषि प्रसारमा स्थानीय नेतृत्वको भूमिका
- ३.९ उपयुक्त कृषि प्रसार तरिका छनौटका आधारहरू
- ३.१० Innovation, Diffusion and Adopters Categories
- ३.११ कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारणमा श्रव्यदृश्य सामग्री, मोवाइल एप्लिकेशन र किसान कल सेन्टर
- ३.१२ कृषि तालिम र यसको महत्व तथा कृषक तालिममा आवश्यकता पहिचान
- ३.१३ प्रभावकारी तालिम सञ्चालनका आधारहरू

४. बाली विज्ञान

- ४.१ बाली विज्ञानको परिभाषा र नेपालमा बाली विकासको महत्व
- ४.२ नेपालमा लगाइने खाद्यान्न, दलहन र तेलहन बालीहरूको वैज्ञानिक नामाकरण र वर्गीकरण
- ४.३ नेपालको हावापानी अनुसार हालसालै सिफारिश गरिएका बालीहरू (धान, मकै, गहुं, कोदो, उखु, जुट, भटमास, मुसुरो, तोरी) को जात र तिनीहरूको पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारिश क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू
- ४.४ बीउको परिभाषा, प्रमाणिकरण तथा यथार्थ संकेतपत्र पद्धति अनुसार बीउका पुस्ताहरूको नाम एवं पुस्ता जनाउने ट्यागको रंग
- ४.५ असल बीउका गुणहरू, बीउको गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनु पर्ने विधिहरू
- ४.६ धान, मकै, गहुं, कोदो, उखु, जुट, भटमास, मास, मुसुरो र तोरी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि :
- ४.७ नेपालको विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित बालीचक्र, तिनको महत्व, उदाहरण र संकेत चिन्ह

५. बाली संरक्षण

- ५.१ नेपालका प्रमुख खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं भारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि
- ५.२ एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (Integrated pest management) को महत्व र तरिकाहरू
- ५.३ कृषि विकासमा उत्पादनोपरान्तको रोगकिरा व्यवस्थापनको महत्व र यस क्षेत्रमा उपलब्ध प्रविधिहरू
- ५.४ बाली संरक्षण प्रयोगशाला निदान सेवाका लागि प्रयोग हुने सामान्य विधिहरू
- ५.५ रोग, किरा एवं भारपात तथा यिनको प्राकृतिक शत्रुहरू (मित्रजीव) को सर्वेक्षण /Surveillance विधि
- ५.६ मौरी पालन, रेशम किरा पालन तथा किम्बु खेतीको उन्नत प्रविधि
- ५.७ नेपालमा खेती गरिएका च्याउका प्रजाती र कन्ये तथा गोत्रे च्याउ खेती प्रविधि
- ५.८ रोग किरा व्यवस्थापनमा Plant Quarantine को भूमिका
- ५.९ जीवनाशक विषादी ऐन, २०४८ र जीवनाशक विषादी नियमावली, २०५० का विशेषताहरू
- ५.१० विरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ र विरुवा संरक्षण नियमावली २०६४ का विशेषताहरू

लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगु. एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगु.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अर्नकित प्रथम श्रेणी, प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

५.११ नेपालमा प्रतिबन्ध गरिएका विषादीहरू, विषादीको सुरक्षित प्रयोग र विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण (RBPR)

५.१२ जैविक तथा वानस्पतिक विधिबाट बाली संरक्षण

६. कृषि अर्थशास्त्र

६.१ कृषि अर्थशास्त्रको परिचय र कृषि विकासमा यसको महत्व

६.२ माग तथा आपूर्तिको परिचय र नियम

६.३ बजारमुखी कृषि उत्पादन योजनाको अवधारणा

६.४ कृषि विकासमा बजारको महत्व

६.५ फार्मगेट, थोक तथा खुद्रा मुल्यको अवधारणा

६.६ समूह बजार, हाट बजार, सहकारी बजारको परिचय, वर्तमान स्थिति र कृषि विकासमा यसको महत्व

६.७ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवधारणा

६.८ उत्पादन लागतको परिचय र तुलनात्मक लाभका बालीहरूको पहिचानमा यसको भूमिका

६.९ प्राथमिक तथ्यांक (Primary data) र सहायक तथ्यांक (Secondary data) को परिचय तथा श्रोतहरू एवं तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू

६.१० तथ्यांक प्रशोधन तथा टेबुलेशनमा Mean, Median र Mode को प्रयोग

६.११ कृषि उद्यम (Agri-business) को परिचय र नेपालमा यसका सम्भावनाहरू

६.१२ नेपालमा वस्तुगत कृषि उपजहरूको बजार प्रणाली बारे जानकारी

६.१३ कृषिवस्तुमा मूल्य अभिवृद्धि श्रृंखला विकासको परिचय तथा महत्व

७. माटो व्यवस्थापन

७.१ माटोको परिभाषा, माटो निर्माणको प्रक्रिया र नेपालको माटोबारे संक्षिप्त जानकारी

७.२ माटोका गुणहरू

७.२.१ भौतिक गुण - बनौट, बनौट संरचना, घनत्व, रंग, चिस्यान

७.२.२ रसायनिक गुण - माटोको प्रतिक्रिया, प्रांगारिक पदार्थ, कार्बन, नाईट्रोजन अनुपात

७.२.३ जैविक गुण - राईजोबियम र एजोटोव्याक्टर

७.२.४ अम्लीय र क्षारीय माटोको सुधार किन र कसरी

७.३ बिरुवालाई आवश्यक निम्न खाद्यतत्वहरूको काम र यिनको कमी हुंदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरू

७.३.१ मुख्य तत्वहरू - नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोटास

७.३.२ सहायक तत्वहरू - क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक

७.३.३ सूक्ष्म तत्वहरू - फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिवडेनम, सुहाग (बोरोन) र क्लोरिन

७.४ मल र मलखाद

७.४.१ प्रांगारिक मलहरू (कम्पोष्ट मल, गोठमल, भर्मिकम्पोष्ट, सूक्ष्म जैविक मल, कुखुराको मल, हरियो मल, बायोग्याँस लेदोको मल)

७.४.२ रसायनिक मलहरू (नाईट्रोजनयुक्त, फस्फोरसयुक्त, पोटासयुक्त, मिश्रित र यौगिक, सहायक खाद्यतत्वयुक्त, सूक्ष्मतत्वयुक्त)

७.४.३ मलको मात्रा निकाल्ने तरिका

७.४.४ मलको प्रकृति, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरू

७.५ माटो जाँच सेवा:

७.५.१ माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी

७.५.२ माटो जाँचको लागि माटोको तयारी

७.५.३ Kit box बाट नाईट्रोजन, फस्फोरस, पोटास तथा पि.एच. पत्ता लगाउने तरिका

७.६ माटो शिविर र यसको महत्व, घुम्ती माटो परीक्षण प्रयोगशालाबाट माटो जाँच

७.७ माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने र बाली उत्पादनमा यसको व्यवस्थापन र महत्व

७.८ भू-क्षय (Soil Erosion) र यसको कारण, प्रकार तथा व्यवस्थापन